

raščinjen i strpan u ludnicu iz koje ga je narod oslobodio, završio je svoj burni život u januaru 1889 u požarevačkom kaznenom zavodu.

Posebnu pažnju obratio je pisac P-evu radu na organizovanju radničke klase. Dokazao je — nasuprot ranijim shvaćanjima — da P. nije »samo knjige pisao, štampao i rasturao, ne dospevajući da se organizovanjem radničkog pokreta interesuje« (Lapčević) nego je vidno učestvovao u organizovanju radničkih društava i svečanosti.

Relativno je malo prostora u knjizi namijenjeno prikazu i objašnjenju P-evog shvaćanja socijalizma. To je učinjeno ukratko i bez dublje analize, prepuštajući čitaocu da sam izvuče zaključke iz navedenih činjenica. Naročito je značajno citiranje kritike jednog savremenika, koji P-u predbacuje da ne zna da je »socijalizam produkt društva jednog, osnovanog na privatnoj svojini i tek na izvesnom stupnju razvitka, kad se javi tako zvani slobodni radnik, proleter sa velikom industrijom«. Autor nije naveo osnovne crte P-evog shvaćanja socijalizma, koje su sadržane u njegovu političkom i privrednom programu srpskih socijalista. U prvome on traži da se uvede »nov, ali pravedan ustav, — ustav koji će svuda, u svemu i za svakog člana svog društva, garantovati političku, prosvetnu i ekonomsku jednakost« (»Socijalizam ili osnovni preporodaj društva«). U drugome traži »da se ukine svaka privatna svojina, pa da sva zemlja, sve zgrade i sve sprave za proizvodnju postanu zajednička, zadrugarska ili opštinska svojina« putem restauriranja stare srpske porodične zadruge, za koju kaže (u »Istoriji bune...«) da je »porodična druga prava komuna, potpuni komunizam«. On dobro vidi da (kod Srba, Hrvata, Bugara, Mađara, Grka, Rumuna) »sve fabrike i zanatske radionice sa svima alatima za proizvodnju« treba da »postanu opštinska ili zadrugarska imovina« prije nego što se provede »pretvaranje privatne svojine zemljišta u opštinsku ili zadrugarsku imovinu«. On ne ostaje samo na tom privrednom i političkom programu, nego predviđa da će u socijalizmu »sva omladina, i ženska i muška, čim prohoda biti dignuta sa tereta roditeljskog, pa će se smestiti u određene opštinske odajnice i nastavišta« gdje će biti podvrgnuta prirodnom i moralnom odgoju. On je tako iz ogromne literature iskonstruirao jedan kompromis ruskog narodnjaštva, naučnog socijalizma i utopizma, kompromis teoretski i politički utoliko nesretniji što se pojavio u vrijeme naučnog socijalizma, koji on nije razlikovao od nekih drugih socijalističkih i liberalnih struja.

I pored navedenih nedostataka i praznina, Besarovićevo djelo predstavlja za historijsku nauku značajan prinos, bez koga se neće moći pristupiti obrađivanju historije socijalističke misli u našoj zemlji.

Milorad Ekmečić

IZDANJA STAROSLAVENSKOG INSTITUTA U ZAGREBU.
RADOVI I, 1952. — SLOVO I, 1952.

Odkada je poslije Prvoga svjetskog rata krčka Staroslavenska akademija prešla radom, nestalo je iz našega kulturnog života institucije, koja se je specijalno i organizirano bavila proučavanjem staroslavenštine i hrvatskog glagolizma. Od tada je dobar dio naučnog rada na tom području spao na strance i na strane akademije, a sve donedavna činilo se, da će se takvo stanje produžiti u nedogled. Nakon brojnih neuspjelih pokušaja da se Staroslavenska akademija obnovi, tek se sada osnivanjem Staroslavenskog instituta (SI) cijela stvar pokrenula s mrtve točke. Mi

smo u »Radovima« Staroslavenskog instituta dobili napokon našu slavističku publikaciju, a u »Slovu« slavistički časopis.

Studije i članci, objavljeni u publikacijama SI, pisani su prvenstveno s filološkog interesa slavistike. Ipak neki od njih prelaze ovaj okvir i dodiruju općekulturnu i historijsku problematiku. To posebno vrijedi za »Radove«, koji donose oveće rasprave i građu s područja hrvatskih spomenika pisanih glagoljicom i bosančicom. Stoga će i historičar morati o njima voditi računa.

Pod naslovom »*Datiranje glagoljskih spomenika*« (Radovi, str. 5—72) prof. Josip Ham m tretira dosta zamršeno pitanje datiranja naših glagoljskih spomenika od XI. do XV. stoljeća. On povrgava reviziji cijelo pitanje datiranja starih glagoljskih spomenika i dolazi do zaključka, da se u tom pitanju nije mnogo uradilo logično i sistematski. Stoga predlaže svoja rješenja i poglede, pomičući nekim tekstovima datiranje i za cijelo jedno stoljeće unatrag (na pr. Grškovićevu apostolu) i pobijajući kriterije, na osnovi kojih su neki spomenici zauzeli gotovo već određeno mjesto u našim priručnicima i historijama književnosti. Među takve spomenike ubraja i Baščansku ploču, kojoj daje novo čitanje i datiranje, a to je za historičara svakako najinteresantniji dio u njegovoj studiji.

Suprotstavljajući se svima onima, koji su se do danas bavili čitanjem i odgo-netavanjem Baščanske ploče, prof. H. najprije postavlja tvrdnju, da Baščanska ploča nije nastala odjedamput nego da ju je klesalo nekoliko ruku u tri, odnosno točnije u četiri različita vremenska perioda. Ovu tvrdnju argumentira na temelju paleografske analize pojedinih slova, koja na ploči nisu sva ni jednake veličine, a niti vremenski istoga tipa. Prema njegovu mišljenju, prvi dio ploče, koji se odnosi na darovanje kralja Zvonimira samostanu sv. Lucije u Baški, klesao je još za Zvonimira sam opat Držiha prilikom uvođenja u posjed darovane »ledine«. Drugi dio, t. zv. minacijsku formulu, klesao je poslije Zvonimirove smrti opat Dobrovit, i to vjerojatno u času, kada su samostanu sv. Lucije zaprijetile neke pravne smetnje. Isti opat Dobrovit dodao je koju godinu kasnije i zapis o gradnji crkve sv. Lucije. Četvrti dio, zapis o Mikuli, klesala je poslije toga neka druga ruka, kojoj nije bila dobro poznata glagoljica i koja je zato unijela u zapis neka latinička i ćiriliska slova. Početak prvog zapisa — koji je na ploči dosta lediran — prof. H. ne čita kao godinu 1.100 nego vidi ondje godinu 1077, to jest godinu, kada je navodno Zvonimir darovao zemljište svetolucijskim benediktincima. Shodno ovome, drugi je zapis — minacijska formula — vremenski nastao poslije Zvonimirove smrti 1089, a treći i četvrti zapis nastali su krajem XI., odnosno na početku XII. stoljeća. Baščanska ploča nastajala je tako sukcesivno u razdoblju od nekih 50 godina. Sva četiri zapisa morala su biti motivirana različnim historijskim događajima, koji su bili u direktnoj ili indirektnoj vezi s darovanim posjedom i gradnjom crkve sv. Lucije, i upravo zbog toga bili su sukcesivno klesani u prvobitni kameni plutej crkve sv. Lucije.

Analizirajući dalje sam tekst ploče (osobito onaj ledirani), prof. H. donosi dosta novih sitnih korektura u čitanju. No gotovo sve ove korekture mijenjaju sam tekst i interpretaciju samog sadržaja ploče! Tako na pr. na kraju četvrtog retka mjesto, koje je inače teško ledirano, a koje su drugi pokušavali čitati i s ѣ ѣ d ѣ, ili i s v e d o k ѣ, ili i s ѣ v ѣ d o c i, prof. H. čita i s [v e t a g o] I e r [o l i] m a i iz tog svog čitanja izvodi, da se Zvonimirova darovnica odnosila ne samo na sv. Luciju nego i na dosad nepoznatog sv. Jeronima. Ovoga smješta u crkvu sv. Jeronima u

Krajima u Staroj Baški, koja je u XVI. st. spadala pod opatiju sv. Lucije. Prof. H. nadalje korigira ime krbavskog župana Desile u Desim[i]ra, a ime lučkog »župana« Prbъnebga (Prvanega) shvaća kao kraticu, koju razrješava kao pr[es]b[itr]ъ neb[o]g[ъ]. Prof. H. nagađa, da se mjesto toga lučkog župana Prvanega među svjedocima nalazi neki Mratinъ, lučki svećenik nebog. Spajajući međutim ono posljednje a od imena Prbъnebga sa slijedeća dva slova, koja čita kao zъ, prof. H. dobiva novo čitanje: azъ poslъ Vin... i time početak imena trećeg odličnika, koji je tobože prisustvovao uvođenju u posjed darovanog zemljišta. Tim svojim čitanjem prof. H. ruši »romantičarske konjektуре« Šišića i drugih, da je naime lučki župan Prvaneg poslao nekog Vitoslava kao pristava na otok Krk. Prof. H. daje i nekoliko manjih korekcija: tako u trećem retku čita hrъvatъskъ, a u sedmom 12 ap[osto]la umjesto b[laže]na r[odite]l[ъ]ni[c]a, kako je to posljednji čitao prof. Štefanić. Naposljetku, prof. H. pokušava protumačiti javljanje onog posebnog znaka za slovo a (koje se uobičajilo zvati beneventansko a) staroslavenskim glagoljskim slovom jon.

Iznesene tvrdnje o sukcesivnom postanku Baščanske ploče, kao i korekcije u čitanju i interpretaciji teksta dao je prof. H. — zasada — u vrlo sažetom obliku, bez veće filološke i historijske argumentacije. I zbog toga će njegove postavke i novo čitanje ploče izazvati ne malu zabunu, ne samo među redaktorima teksta Baščanske ploče, nego i među širom naučnom javnošću, koja je u Baščanskoj ploči već bila navikla gledati natpis, uklesan i datiran g. 1.100.

Zbog toga se danas pred cijelom našom naučnom javnošću postavlja pitanje svestranog pregleda Baščanske ploče i detaljne analize teksta sa stanovišta paleografije, epigrafike, lingvistike i historije. No poteškoća je upravo u tome, što su sporna mjesta na ploči toliko oštećena ili upropaštena, da im je čitljivost minimalna. Stoga će za detaljnu studiju trebati uzeti u obzir i Rendićev odljev ploče, zatim različne fotografije originala iz prošlog stoljeća, kao i bilješke i crteže pojedinih slova, izrađene od osoba — osobito u prošlom stoljeću — koje su se zanimale za Baščansku ploču. Tek na taj način — zajedničkom i usklađenom suradnjom mnogih naučnih radnika — moći ćemo o Baščanskoj ploči steći definitivniji sud, koji je sada Hammovim čitanjem i interpretacijom do temelja uzdrman.

U vezi s čitanjem ploče, koje je dao Hamm, na temelju jednog pregleda originala ploče i Rendićeva odljeva možemo odmah reći, da će neke njegove tvrdnje, kao datiranje ploče s g. 1077, zatim njegovo pronalaženje sv. Jeronima i razrješavanje imena Prbъnebga sa pr(ez)b(itr)ъ neb(o)g(ъ), trebati zasada primiti samo kao smjele pretpostavke bez većih mogućnosti čvrstih dokaza. Uzmimo, na pr., dataciju.

Različite osobe, koje su ploču proučavale, različito su čitale prva tri slova na ploči, koja navodno označuju dataciju. I. Črnčić (Književnik II, 15—16), ne pretpostavljajući na tom mjestu dataciju, čitao je početak ploče Ar' ili Az'. Rački je međutim (Starine VII, 146—147) prvi predložio čitanje ovog mjesta kao ř.č.ř. (=1100), pa su to njegovo čitanje prihvatili i drugi: Geitler, Jagić i Štefanić, iako su manje više svi treće slovo ř stavljali pod upitnik. Hamm je sada na tom mjestu pronašao ř.č.n.ž, to jest g. 1077.

Ustvari, ako se početak ploče dobro ogleda i ako konstatiramo činjenično stanje, na ploči se danas vidi slijedeća situacija:

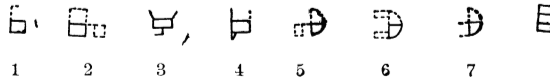

Iz priloženog crteža — u pomanjkanju fotografije detalja — vidi se:

1) da prvi znak predstavlja tipično slovo *a* Bašćanske ploče, koji možemo uzeti i kao eventualni znak križa;

2.) da je drugi znak dosta oštećen, i to u gornjem lijevom dijelu, ali da zato kamena površina nije oštećena u dubinu u gornjem desnom uglu, i da prema tome ostaci klesarova dlijeta na tom mjestu mogu predstavljati samo ostatke slova *r* (vidi priloženi kliše, br. 1), a (teoretski) jedino još slova *z* (v. br. 2).^{*} Da slovo, koje se nalazi na tom mjestu, ne možemo čitati kao slovo *č*, kako je to prvi htio Rački, vidi se po tome, što trup našeg slova leži na donjoj liniji retka, a ne, kako je Rački vidio, u sredini retka (v. br. 3). Iz razloga, što je desni dio kamene površine ostao ušćuvan, ne može se prihvatiti ni tip slova *č* (v. br. 4), kako ga je nacrtao Geitler (Die albanesischen und slavischen Schriften, 121);

3.) da je treći znak najviše oštećen, no da je uza sve to potpuno jasno, da on nipošto ne može biti ostatak slova *r*, koje se u svima starim glagoljskim tekstovima, pogotovu klesanim, pojavljuje samo s uglatim trupom. Prema činjeničnom stanju ostaci tog slova mogu pripadati samo poluglasu (v. br. 5), slovu *u* (v. br. 6) i još u nategnutoj kombinaciji slovu *n* (v. br. 7); (no protiv toga govori donji obli potez slova, koji zbog svoje obline nije mogao nastati slučajnim udarcem).

Budući da iznad spomenutih slova nemamo nikakvih tragova title, jedini logičan zaključak, koji se nameće na temelju sadašnje vidljivosti i sačuvanosti slova, je taj, da na tom mjestu nije postojala datacija i da mi stoga u čitanju ne možemo ići dalje od čitanja, koje je dao Črnčić, a to je *A r'* ili *A z'* (ovo posljednje moglo bi se uzeti kao početna zabuna klesara, koji se tek naknadno sjetio, da prije samog *Az'* opat' Držiha, treba natpis početi s kršćanskom invocacijom). Treba međutim primijetiti, u vezi s čitanjem prof. Hamma, da ono — ukoliko se odbaci njegova kombinacija s četvrtim slovom, koje je za nas potpuno propalo — mnogo više odgovara realnoj situaciji na ploči od čitanja Račkog i drugih. No protiv Hamma govori još jedan argument, a taj je, da se u prvom zapisu opata Držihe datum Zvonimirova darivanja sv. Luciji označava: »v' dni svoje«. Postavlja se pitanje, da li bi Držiha, da je prije toga uklesao datum darivanja, napisao odmah iza toga »v' dni svoje«?

U pitanju 4. retka i lediranog mjesta, koje prof. Hamm čita »i s(v e t a g o) I e r (o l i) m a« treba reći, da je oštećenje ploče toliko, da je čitljivost toga mjesta jednaka gotovo ničici. Ali treba primijetiti, da ono početno slovo *I* predstavlja ipak samo slovo *v*, koje izgleda malo razmaknuto, jer je ploča na tom mjestu napukla i zatim je loše sastavljena. Osim toga kraćenje riječi *s(v e t a g o)* onako, kako to prof. Hamm predlaže, neobično je za način kraćenja na ploči uopće. Stoga treba na tom mjestu tražiti rješenja s kombinacijom imenice *svedok'*, kako je to Črnčić predlagao.

U svakom slučaju trebat će odbaciti razrešavanje riječi *P r b ъ n e b g a* kao *pr(e z) b(i t r) ъ n e b(o g) ъ s* dva razloga: prvo, što iznad riječi nema znaka kra-

^{*} Ovaj znak Bašćanske ploče mogao bi biti još i ostatak donjeg dijela obrnutog slova *v* (v. br. 8), koje se javlja u posljednjem retku.

ćenja (taj se na ploči javlja u svima slučajevima), i drugo, što bi riječ prez- b i t r ъ, s onim b, čudno zvučala u ušima glagoljaša u XI. stoljeću. Međutim, rješenju problema, koji je prof. Hamm postavio, mogla bi možda pomoći činjenica, što ono krajnje slovo g, koje dosada nitko nije smatrao problematičnim, nikako ne može biti slovo g, već samo slovo z, ž ili poluglas. Prema tome, zagonetno bi ime glasilo P r b ъ n e b ъ.

Ostale korekcije, koje je prof. Hamm učinio, treba usvojiti, naročito one iz 5. retka ploče.

Međutim, kako se nama čini, najinteresantniji dio Hammove studije o Bašćanskoj ploči je njegova postavka o sukcesivnom postanku natpisa. Paleografska analiza tipova slova kao i sadržaj samog teksta ploče jasno govore u prilog ove postavke. Protiv nje govori jedino činjenica, da se u epigrafskim spomenicima zbog razloga kompozicije tekst natpisa nikada ne svršava u sredini retka, što je, prema Hammu, tripud urađeno na Bašćanskoj ploči. Međutim, nakon što je prof. B. Fučić u članku »Sto godina bašćanske ploče« (Riječki list, 4. XII. 1951) iznio pretpostavku, da Bašćanska ploča predstavlja zapravo samo crkveni plutej, a ne ploču (natpis), koja je bila uzidana u zidu ili čak možda na pročelju crkve, Hammova postavka dobiva više na vrijednosti. Mogućnost, da su svetolucijski benediktinci u crkveni plutej postepeno urezivali pojedine događaje, koji su bili u vezi sa samom crkvom, postaje vjerojatnošću. Na taj način, Bašćanska bi ploča — crkvena oltarska pregrada — bila neke vrste kameni kartular svetolucijskih benediktinaca, onako, kako je to u Hrvatskoj enciklopediji već nabacio prof. Vj. Štefanić.

Hammova pretpostavka dobiva na vjerojatnosti, ako analiziramo posljednje retke ploče, koji govore o knezu Kuzmi i Krajini. Ako uzmemo, da je Krajina s Bašćanske ploče realno postojala i da je osim otoka Krka obuhvatala i susjedno hrvatsko kopno, kao što je to iznio prof. Barada (Vlasteoski feudalizam, 13—16), onda je spomenuti pasus s ploče zajedno sa zapisom o sv. Mikuli morao nastati poslije raspada Krajine g. 1116, kada kneza Kuzme nije više bilo (u Krajini ili na životu) i kada je sv. Mikula u Otočcu na hrvatskom kopnu bio odijeljen politički, a valjda i crkveno unutar reda, od otoka Krka. Na ploči se valjda i htjelo naglasiti, no poslije g. 1116, da se dovršenje gradnje crkve sv. Lucije zbilo za vrijeme vladanja kneza Kuzme, dakle prije g. 1116, i da je tada sv. Mikula bio zajedno sa sv. Lucijom. Dobrovitov zapis nastao bi tako neposredno poslije ili još iste g. 1116, a zapis o sv. Mikuli nešto kasnije. Prvi dio ploče, to jest zapis Držihe i minacijska formula, ukoliko se ne prihvati Hammovo datiranje, nastao je svakako poslije Zvonimirove smrti, negdje krajem XI. stoljeća.

Iza studije prof. Hamma »Radovi« donose prilog prof. Vjekoslava Štefanića, »Glagoljski notarski protokol iz Draguča u Istri«. Tu prof. Š. objelodanjuje u cijelosti glagoljicom pisani notarski protokol dragučkog notara popa Andreja Matkovića od 1595—1639, a u uvodu iznosi kratki historijat samog Draguča i opis glagoljskih spomenika iz Draguča.

Draguč je od najstarijih vremena sačinjavao posebnu općinu, kojom je upravljao župan, a uz bok su mu stajali podžup i 12 sudaca. Potpadanjem pod mletačku vlast 1509 Draguč nije izgubio svojih starih privilegija. Među njima se nalazio i taj, da narod bira svoga svećenika—notara. Sigurno je, da su najstariji dragučki svećenici—notari pisali svoje protokole samo glagoljicom, no od njihovih protokola sačuvao se samo jedan, i to posljednji Andreja Matkovića, koji je sada objelodanjen. Iz njega se može dobiti prilično jasan uvid u karakter takvog lokalnog glagoljskog notari-

jata, koji je na teritoriju mletačke republike bio po selima toleriran uglavnom samo »in articulo mortis«. Međutim iz samog se teksta tih notarskih imbrevijatura, a niti iz predgovora prof. Š. ne može razabrati, kakvu su javnopravnu vjeru imale takve glagoljicom pisane isprave. Vjerojatno je, da su u Draguču, kao i drugdje, glagoljicom pisane isprave dobivale javnu vjeru tek nakon što su ih registrirale općinske kancelarije i nakon što su ih iste kancelarije u talijanskom prijevodu izdavale na pergameni.

Objavljivanje glagoljskog protokola Andreja Matkovića predstavlja prvo objavljivanje glagoljske građe s područja Istre. Stoga je ovaj protokol već sam po sebi dragocjen prilog o etničkoj pripadnosti Draguča i njegove neposredne okolice. Matkovićev protokol ima i uži istarski značaj kao dokumenat o narodnom životu, njegovim institucijama, patronimicima i toponimima, kao i za proučavanje dragučkog dijalekta.

Kao posljednji prilog »Radovi« objelodanjuje studiju dra Vladimira Mošina »Poljičke konstitucije iz 1620. i 1688. godine«. To su suvremeni prijevodi (pisani bosančicom) konstitucija, što su ih splitski biskupi Ponzoni i Cosmi izdali za nedisciplinirani poljički kler. Time što ove konstitucije spominju upravo »mane« poljičkog klera, imamo u njima izvor za kulturnu historiju i folklor onog vremena. Kako su Poljica bila do kraja XVII. st. pod turskom vlašću, crkveni život poljičkog klera bio je dosta samostalan i organski privezan uz društveni život poljičkih općina. Domaći kler, biran iz redova poljičkih plemenitih porodica, bavio se trgovinom, obrađivao zemlju, nosio narodno odijelo i kape, sklapao pobratimstva s »nevjernicima« i tolerirao mnoge narodne običaje, kao na pr. legalni preljub u formi pobratimstva. Zbog svega toga ovi tekstovi — objelodanjeni inače zbog jezičnih i ortografskih zanimljivosti — imaju i izvjesnu širu historijsku i kulturnu vrijednost.

»Slovo«, polugodišnji časopis, donosi osim uvodnog članka i vijesti o Staroslavenskom institutu i nekoliko manjih priloga, u kojima nalazimo za historičara dosta zanimljivih podataka.

Fran Grivec piše o značenju staroslavenskog pridjeva сѣпрѣстолѣнѣ, odnosno imenice сѣпрѣстолѣникѣ u glagoljskom Sinajskom euhogogiju, Domentijanovu Žitiju sv. Save i drugim staroslavenskim tekstovima. Na osnovi značenja riječi сѣпрѣстолѣникѣ, koju je Domentijan upotrijebio u formi apozicije za rimskog papu (u tekstu, kad govori, da je sv. Sava poslao u Rim biskupa Metodija, da izmoli kraljevsku krunu za Stefana Prvovjenčanog), Grivec usvaja tezu — koju su drugdje zastupali Roko Rogošić i drugi —, da je sv. Sava priznavao papin primat.

Prof. J. Hamm piše o glosama u t. zv. Radonovoj bibliji, latinskom rukopisnom kodeksu iz VIII.-IX. st., koji se sada čuva u bečkoj Narodnoj biblioteci. Za ove glose, pisane na samom kodeksu mješavinom crkvenoslavenskog, hrvatskog i češkog jezika najkasnije početkom XII. st. pretpostavljalo se dosad i nauci, da ih je pisao u Češkoj neki Hrvat ili Čeh, koji je poznao crkvenoslavenski jezik. Prof. H., međutim, u svom prilogu dokazuje, da jezik ovih glosa sadrži mnogo više kroatizama nego bohemizama. Stoga iznosi mišljenje, da su ove glose nastale na hrvatskom kajkavskom teritoriju nekako prilikom osnivanja zagrebačke biskupije (1093—95). On prihvaća mišljenje, koje su iznijeli Fancev i Kniewald, da je ovu bibliju donio sa sobom u Zagreb prvi zagrebački biskup Duh, podrijetlom Čeh ili Slovak, i da je on, ili neki drugi Čeh, ove glose unio u ovaj inače skupocjeni rukopisni kodeks.

U manjem prilogu prof. Nikola Žic bavi se datiranjem glagoljskog pisma mo-druškog biskupa Nikole, poznatog po svojoj obrani glagoljanja, i dolazi do rezultata, da je ovo pismo napisano između 1477 i 1480.

»Slovo« donosi i izvadak iz »Zapamćenja« don Frana Bulića, što ih je on 1930 (kad se prikupljao materijal za Slavenski zbornik) napisao o borbi dalmatinskog klera za obnovu glagoljanja. Izvadak, koji donosi »Slovo«, odnosi se na razdoblje poslije 1880 i na akcije, što su ih on, nadbiskup Josip Stadler(!) i Fran Volarić vodili u Rimu. Međutim, jednu širu redakciju teksta ovih »zapamćenja« objelodanio je već 1936 zagrebački Obzor (brojevi od 16. i 17. listopada), prenoseći ih iz »Spomenice vrhbosanske«. Na taj način ova zapamćenja — ovdje redigirana valjda od samog don Frana Bulića u skraćenoj formi — doživjela su svoje ponovno objavljivanje.

Među recenziranim publikacijama, kojima redakcija posvećuje naročitu pažnju, treba zabilježiti i nekoliko značajnih radova, koji su izašli poslije rata u inozemstvu u vezi s historijom ćirilo-metodskog pokreta kod slavenskih naroda. U Vajsovu zborniku (Prag 1948) Fr. Grivec dokazuje autentičnost pisma pape Hadrijana II. knezovima Rastislavu, Svatopluku i Kocelju; u časopisu »Byzantinoslavica« VIII (1946) Josef Vašica zastupa mišljenje, da su najstariji staroslavenski dijelovi misnog kanona uzeti iz tzv. liturgije sv. Petra, tj. posebne grčke liturgije, koja je sa Zapada prenesena na Istok, odakle se preko grčkih matica širila dalje; u IX knjizi nove »Rèvue internationale des études byzantines«, koja je zamijenila »Byzantinoslavica«, Ivan Dujčev raspravlja o simbiozi i stapanju turanskih Protobugara i Slavena u razdoblju od VII. do IX. st. te na osnovi odgovora pape Nikole I. (866) pobija mišljenje, da pod imenom »Bugara« treba još u IX. st. razumijevati turanske Proto-bugare; Milada Paulová raspravlja o ćirilo-metodskoj ideji Karla IV. prilikom osni-vanja glagoljaškog samostana u Emausu i pristaje uz mišljenje, da je emauski samo-stan osnovan u izrazito ekspanzionističko-unionističke svrhe u litavsko-ruskim i srpskim krajevima (prof. Hamm pobija osnovanim argumentima ovu tvrdnju, koju je kod nas iznio već Mita Kostić, a zalagao se za nju i Chaloupecký u djelu »Karel IV. a Čechy«, 2. izd., 1946).

L. Košuta

TABULA HEBANA

O jednom značajnom arheološkom otkriću.

U srpnju 1947 pronađena je blizu Magliano-a (Grosseto) u Toskani na području stare rimske kolonije Heba-e brončana ploča, koja sadrži tekst jednog za-kona (*rogatio*) donesenog 20. god. n. e. pod Tiberijem u spomen Germanikove smrti (10. X. 19). Ploča je nađena razbijena u četiri velika komada i, nažalost, nije u cijelosti sačuvana. Danas se nalazi u arheološkom muzeju u Firenci. Prvo su čitanje i rekonstrukciju lakuna proveli profesori A. Minto i U. Coli, a tekst rogacije objavio je prvi put u *Atti della Accademia nazionale dei Lincei*, ser. VIII, vol. I, 1948 (*Notizie degli Scavi*) Coli, dodavši mu opsežan historijski komentar. Sve zajedno je sa malim izmjenama ponovo štampao pod naslovom »*La destinatio magistratum*« in una nuova iscrizione dell'epoca di Tiberio, u *Bulletino dell'Istituto di diritto romano*, LIII—LIV, 1948. (=Dest.)

Budući da su vrela o najranijem principatu veoma oskudna, razumljiv je golem interes među romanistima za hebansku ploču. Pored spomenutih radova Coli-a objavljeno je dosad o njoj više rasprava. Među njima se ističu studije belgijskog

HISTORIJSKI
ZBORNIK

GOD. V.

1952

BROJ 3—4

HISTORIJSKI ZBORNIK

ČASOPIS POVIJESNOG DRUŠTVA HRVATSKE

Uređuje Redakcioni odbor: Oleg Mandić, Jakša Ravlić i Jaroslav Šidak (glavni i odgovorni urednik). Rukopisi za razmjenu šalju se na adresu: Historijski seminar, Filozofski fakultet, Zagreb, Trg Maršala Tita 14. Narudžbe za Historijski zbornik prima »Školska knjiga«, Zagreb, Ilica 28.

SADRŽAJ

	Strana
OLEG MANDIĆ, Bratstvo u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj	225—298
IVO MILIĆ, Perijeklo prava bližike na prvokup i otkup nekretnina	299—310
MIRJANA GROSS, Neke karakteristike socijalne demokracije u Hrvatskoj i Slavoniji	311—323

OCJENE I PRIKAZI

J. Bösendorfer, Agrarni odnosi u Slavoniji (N. KLAIĆ — R. BIČANIĆ)	325—333
D. Roller, Dubrovački zanati u XV. i XVI. stoljeću. (J. TADIĆ)	333—343
Novi prilozi o dubrovačkoj diplomaciji. (J. LUČIĆ)	344—347
Z. Herkov, Statut grada Zagreba od god. 1732. (N. KLAIĆ)	347—350
R. Besarović, Vaso Pelagić (M. EKMEČIĆ)	350—354
Izdanja staroslavenskog instituta. (L. KOŠUTA)	354—360
Tabula Hebana. (M. VEDRIŠ)	360—365

ČASOPISI

Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslov. naroda pod turskom vladavinom, I i II. (S. M. TRALJIĆ)	367—372
Istoriski glasnik 1951, br. 1—2. (J. LUČIĆ)	372—376
Godišnjak Istor. društva Vojvodine 1951. (F. MOAČANIN)	376—380
Zbornik radova Instituta za proučavanje književnosti SAN 2, 1952. (J. RAVLIĆ)	380—383
Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria, N. S. II, 1952. (N. ŽIĆ)	384—386
Historische Zeitschrift — u povodu 90-godišnjice života F. Meineckea. (M. GROSS)	386—390
Archives d'histoire du droit oriental — Revue intern. des droits de l'antiquité I, 1952. (K. BASTAIĆ)	390—394

ZNANSTVENE USTANOVE

JOSIP BUTURAC, Državni arhiv u Zagrebu	395—408
--	---------

BILJEŠKE

»Da li su Bosanci u XVII. v. znali za bogomile?« (S. M. TRALJIĆ)	409—410
Naše historijske čitanke. (S. M. TRALJIĆ)	410—413
G. Škrivanić, Dnevnik Dubrovčanina M. Pešića o Požarevačkom mirovnom kongresu 1718 g. (J. LUČIĆ)	413—414
V. Pelagić, Izabrani spisi I, 1952. (M. EKMEČIĆ)	414—415
Ekonomisti XVII. i XVIII. stoljeća. (D. NEŠIĆ)	415—419